

על שיטת ה"בן יהודע"

לכבוד העורך,

שלו' רב וברכה,

הנני מאשר בתודה קבלת אסיא (טבת תשמ"ה) עם סקירתי הביבליוגרפית, וברצוני להודות לך גם על התוספת של ערך ק"י, ואינו דומה שונה ק"ט לשונה ק"י. ציון מענין שצריך היה להיזכר.

אך יש לי גם הסתייגות. מהדורת ירושלים תשכ"ה אינה אלא מהדורת צילום של ההוצאה הראשונה ירושלים תרנ"ט. ונדמה לי כי בכל הספרים שדנו בענין הנידון מאז תרנ"ט - וזה כנראה החל מערך ט שבסקירתי - אף אחד לא הזכיר ולא התייחס לדברי בן איש חי אלה. וצריך לומר שנעלמו מעיני כולם - וגם לזה יש משמעות כלשהי - או שהיו כאלה שסברו שאין הם לענין.

הניסוח שבדברים הנו ניסוח הלכתי. לדעתך התיר בן איש חי לנתח עם הארץ. כך יבין כל מי שיקרא : מתיר ניתוחי מתים לצורך לימודי רפואה בע"ה. ולי נדמה כי לא כך היה צריך לנסח. המחבר דן במאמרים ע"ה מותר לקורעו כדג ומגבו, ועסק באפולוגטיקה כלפי "אחד אפיקורוס שמתריס". ומצא הסבר אשר על ידו "נסתם פיו". אבל מכאן ועד פסק הלכה סיטונאי כלפי כל עמי הארץ (ומי אינו עם הארץ כיום), או כלפי "עם הארץ" מסוים, עדין רחוקה הדרך.

לי נראה שאילו היה ידוע לי מקור זה הייתי מנסחו בדיוק כפי שנכתב בהמשך שנכתב, ואולי אף לא הייתי מקדיש לו ערך אלא מזכירו בדברי ההקדמה הקצרים שלי, או באיזו שהיא הערה.

בכל אופן יישר כוחך על שגילית לנו דבריו אלה של בעל בן איש חי. ולענין שדן בו הבן יהודע יעויין אוצר הגאונים (תשובות) לדף מט ע"ב באריכות וברי"ף ור"ן ורא"ש שם, ויעויין דבריו של הג"ר חנוך ארנטרוי בשנתון הפרנקפורטי JLG, 15, 99, וכיוון ביסוד לדברי שפת אמת במקום. ואכמ"ל.

והנני בזה בכל הכבוד ובידידות,

הרב קלמן כהנא

תשובת העורך

תודה לכת"ר על הערותיו.

לשאלה האם כוונת הבן יהודע לפסק הלכה או רק לאפולוגטיקה, קשה להכריע ללא עיון מדוקדק בדבריו על הגמרא פסחים מט : והמעין יבחר.

לגבי דעות הפוסקים האחרים בנושא זה, "אין 'לא ראינו' ראייה" (זבחים פרק י"ב משנה ד'), ואף ראינו כעין זה בדברי החזון אי"ש (אהלות סי' כ"ב סוף אות ל"ב) שכתב וז"ל: "איברא מה שכתב החת"ם סופר דיש בזה [בניתוחי מתים] גם כן משום איסור הנאה, ואם כן אף בפורש מדרכי ציבור שאין אנו מוזהרין על ניוולו * אסור, צ"ע דאפשר דכיון דאין כאן רק ראייה בעלמא ואין ראייה זו נמכרת בשכר לא מקרי הנאה" עכ"ל. ברור מדבריו שאם אין איסור הנאה בעצם ההסתכלות בניתוחי מתים ** , אזי לגבי הפורשים מדרכי ציבור אין גם איסור ניוול, ואם כן יהיה מותר לנתחם לאחר מיתה.

אמנם יש לדון על פי דברי החזון"א גופו ביו"ד סי' ב' סוף אות ט"ז שכתב כי בזמן הזה אין דין מורידין לגבי הכופרים, וא"כ יתכן שכן נהיה מוזהרין על ניוולם. ואם אמת הדבר אזי אין בדברי החז"א באהלות מקור להתר מעשי בזמן הזה.

* ההדגשה שלי (מ. ה.).

** ראה שו"ת הר צבי יו"ד סי' רע"ח, ושו"ת חלקת יעקב ח"א סי' פ"ד.

לכבוד העורך

שלום וברכה,

לאחרונה עסקתי בבירור הלכה למעשה בענין ניתוחי מתים, ולמרות שכבר דשו בה רבים, אעפ"כ אני קצת נבוך בשתי נקודות, ואני כותב אליך אולי ידוע לך אם עסקו בנקודות אלו.

א. כפי הנראה מרוב הפוסקים שעסקו בנושא 1 , עיקר ההתנגדות לניתוחי מתים היא משום בזיון המת וניוולו. מהי ההגדרה של ניוול? האם ניתוח גופה על שולחן ניתוחים כפי שנעשה כיום בתנאים רפואיים, ייחשב כניוול? הלא גם אדם חי עובר ניתוח! והמענין הוא שמצאתי בשו"ת בנין ציון, סי' קעא, שהוא כידוע מן המחמירים, האוסר ניתוח גופה גם במקרה של הצלת נפש לפנינו, ובכדי לתרץ את הסתירה נגדו מגמ' בערכין, שקורעין את בטן האם להוציא את הולד, כותב שניוול נקרא מה שנקרא ניוול גם גבי החי, ולכן ניתוח קיסרי אינו נחשב לניוול. ורק לפתוח בטן המת ולנתח בני מעיו שזה משקץ ומתעב המת בעיני רואיו, ייקרא ניוול. ואילולא דברי הנודע ביהודה המפורסמים אפשר היה לחלק בין ניתוחי מתים לפתיחת הקבר במסכת ב"ב, או אפ"י לבדוק אם האדם הוא טריפה בחולין יא, שהרי צריכים לבדוק אותו מכל הטרפויות, שזה באמת ניוול, אבל כשרופאים רוצים לבדוק תוצאות של

טיפול במחלה (ולא לצרכי לימוד לסטודנטים) אפשר לומר שזה לא נחשב ניוול. אמנם הנודע ביהודה מדבר במקרה של ניתוח לברר בנוגע למחלה מסויימת, ובכל זאת סבור שזה ניוול המת, ומדמה לדברי הגמ'. ואולי, בזמנו ניתוח ממין זה כרוך היה בניתוח מקיף בכל חלקי הגוף, שזה גם נחשב לניוול. (אין לי ידיעות בהיסטוריה של פתולוגיה בתקופת הנודע ביהודה).

עכ"פ, לפי הגדרת הבנין ציון, שזה נמדד לפי מושגי החי, דומני שיש צורך לבדוק את הנושא. ומעניין שהגר"מ פיינשטיין שליט"א ב"אגרות משה" יו"ד ח"ג סי' קמא, מתיר מאותו טעם לעשות ביופסיה, ואיני רואה מה החילוק בין זה לניתוח לבדוק מימצא רפואי, אם לאחר הבדיקה החלקים ייקברו.

ב. הנקודה השניה היא ניוול המת באדם שאינו עושה מעשה עמך. אדם שניתן היה לנוולו מחיים, האם יש חיוב להיזהר מלנוולו לאחר מותו? ולכאורה ממעשה חזקיה שגרר את עצמות אביו בחבלים, חזינן שאין חיוב של כבוד למת שהיה רשע!

אודה לך מאד אם תוכל להפנות אותי למי שדן בנקודות אלו. אם לאו, אולי כדאי להביא את הדברים לדיון פומבי.

ואחתום ברוב ברכה...

הרב משה קורצטג

יוהנסבורג, דרום-אפריקה

תשובת העורך :

א. כאשר נערכת נתיחה שלאחר המוות (P.M.) בדרך כלל (גם כיום) הנתיחה איננה מתבצעת באופן המזכיר נתיחת אדם חי, והניווול המעשי איננו מוטל בספק לכל מי שמכיר את המציאות מקרוב.

אמנם אם נתיחה שלאחר המות תבוצע באותם תנאים של נתיחת חולה, דהיינו:

1. בידוד וכיסוי של השטחים הלא מנותחים תוך יצירת "חלון" המיועד לאזור החתך בלבד,

2. שמירה על נקיין וספיגת דימום באזור המנותח,

3. הקפדה שיוצאו (זמנית) מן המת רק החלקים ההכרחיים לבירור הרפואי הנדון, אזי יתכן שניתן יהיה ליישם את דבריו של הגר"מ פיינשטיין שליט"א גם לניתוחים מעין אלה. עד אז, כל זמן ששיטת העבודה ב-P.M. היא שונה, לא ניתן לערער על דברי הנוב"י והחת"ס.

ב. לענין מי "שאינו עושה מעשה עמך" ראה בפירוש בן יהוידע לבעל הבן איש חי על הגמ' פסחים מ"ט (הובא בביבליוגרפיה על "ניתוחי מתים" מאת הרב קלמן כהנא לעיל, עמ' 307, ערך קי), ואת מכתבו של הרב קלמן כהנא ותשובת העורך, לעיל עמ' 317-318.

1 . ראה ביבליוגרפיה מקיפה ומוארת על "ניתוחי מתים" מאת הרב קלמן כהנא לעיל עמ' 303-338

- העורך.